

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Tiesos galimybė

Nuvilnijo triukšmingas Naujųjų sutikimas, Trys karaliai atnešė savo dovanas Kūdikėliui, šviesa ima nugalėti nakties tamsą – ilgėja diena... Trokštame permainų, bet nė patys turbūt nenujaučiame, kiek mums daug reiškia pastovumas ir netgi kasdienė rutina. O juk iš esmės niekas ir nesikeičia. Gyvenimas eina toliau. Tai, kad atverčiame naują kalendorių, nenubraukia to, ką nugyvenome, ką patyrėme. Praeitį lyg gravitacijos jėga – ji niekada mūsų nepaleidžia. Ir nors nemaža dalis žmonių tikisi (ne be politikų sudarytų iliuzijų), kad toji praeitis nereikalinga ir jie įgalūs ją pamiršti – tai kelia liūdną šypsena.

Mes negalime pamiršti nieko, ką paliekame. Jei tai pamiršta atmintis – išlaiko pasąmonė. Sapnai. Galbūt – klaidės, vizijos. Haliucinacijos...

Paskutiniame „Metų“ numeryje skaitydama Juozo Balčiausio dienoraščius, apimančius priešpaskutinį sovietmečio dešimtmetį, be jokios nostalgijos prisiminiau gal kiek vėlesnius, bet labai panašius į juos laikus, kada visa tai teko patirti man – kasdienybės inerciją ir politinį absurda, kurių, būdama vaikas, nė nenujaučiau. Atrodė, kas viskas taip ir turi būti. Su kuo palyginsi, kai esi vaikas ir tavo keliolika metų – juokinga laiko atkarpėlė?..

Dabar nesuprantu kitko – kaip subrendę žmonės, galėdami laikmečius palyginti, bando reabilituoti ir netgi pagražinti tą laiką, tą sistemą, kuri, visų pirma, turėtų sulaukti ne tik blaivaus įvertinimo, bet ir bausmės už padarytus nusikaltimus?.. Kas tai?.. Sąmoningas ar nesąmoningas atminties aklumas?.. O gal kažkokia priklausomybė? Negalia?.. Fizinis (dvasinis) iškrypimas?.. Kitaip juk nė nepasakysi, kai žmogus ilgisi sovietmečio, nors žino, koks jis buvo.

Bet juk yra nežinančių. Pavyzdžiui, kad ir jaunoji karta. Ir atsiranda žmonių, formuojančių vaikams mitus apie sovietinę santvarką. Kaip gražiai žygiuodavo pionieriai su kaklaraščiais ir kaip jiems ten būdavo linksma. Ir panašiai, ir taip toliau. Ir šitai vyksta, pasitelkiant kultūrą. Ir nereikia turėti iliuzijų, kad bus kitaip. Tik nuo mėgėjiškų scenų gal bus pereinama prie profesionalių? Nors galbūt užteks ir mėgėjiškų – juk didžioji liaudies dalis kitokios kultūros nė nesupranta.

Bet šiais nelengvais laikais, kai nebežinome, kokios yra vertybės, kai pats žodis „vertybė“ kelia kreivą šypsena, kai žodžiai skiriasi nuo darbų, o sąvokos „garbė“ ir „kilnumas“ liko gūdžiuose viduramžiuose, tiesos sakymas lieka prasmingas. Tegu ir tyruose. Tegu ir griuvėsiuose. Tegu ir nakties tamsoje, kai pasaulis sunksta nuo kurios tylos.

Kiekvieni ateinantys metai – viltingi. Ne astrologinėmis gaidžių ir ožkų prognozėmis, ne žvaigždžių konfigūracijomis, o galimybe pasakyti tiesą. Išgirsti tiesą. Būti jos suvienytiems.

Renata Šerelytė

Romualdo Rakausko nuotr.

Vakaro paukštis

Vėl vakaro paukštis, nutūpęs už lango,
barbena į stiklą geltonu snapu –
pranešdamas žinią, kad skaudžiai pabrango
gyvenimas po varnalės lapu.

O ką jau kalbėt apie medžių viršūnes
ir uoksus, išklotus pelėdų pūkais.
Širdies nesugėlė, neperspėjo šunes,
paliegusi laimė nuėjo juokais.

Tas paukštis ir vėl pasirodė po laiko,
kai merkiiasi akys, nyku ir tvanku.
Tikriausiai jis tyčia į sutemas taiko,
o gal ir netyčia, o gal ir laiku.

Žiūrėsiu laukan, įsižiebęs balaną,
bandysiu prakalbinti paukštį, deja,
jo niekur nėra, o į stiklą barbena
vinvyčio šaka jau nakties tamsoje.

Algimantas Mikuta

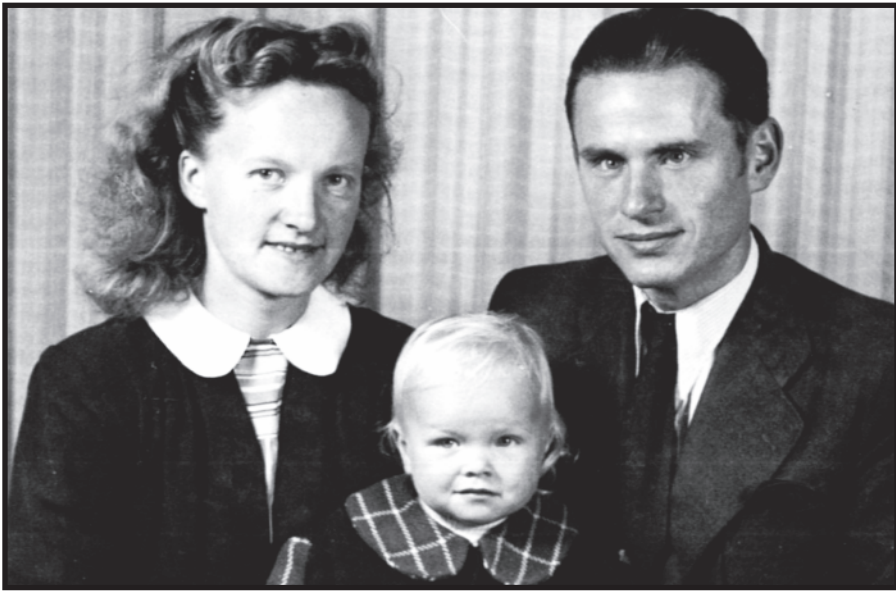
Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Tiesos galimybė • **2-as psl. „Ta mano mama Alė Rūta buvo fenomenas“.** Vijolė Arbas-Arbaitė apie motiną, išeivijos rašytoją Alę Rūtą – Eleną Viktoriją Nakaitę-Arbačiauskienę-Arbienę (1915–2011) • **4-as psl. Audronė Girdzijauskaitė.** Į bėgantį smėlį. Eilėraščiai • **5-as psl. Nauja Antano Mončio paroda V. Kasiulio muziejuje Vilniuje.** Parengė G. M. • **6-as psl. Metų knygos rinkimai.** Rolandas Rastauskas. Trečias tomas • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: M. Katiliškis: vienišas žmogus svetimoje žemėje • Paminklėliai būtajam kraštui: Mažoji Lietuva

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2016 m. suteikė 10 000 euro paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lie-tuvybės puoselėjimas pa-saulyje“

Rašytoja Alė Rūta su vyru Edmundu Arbačiausku ir dukrele Vija Vokietijoje apie 1946–1947 m.

Arbai apie 1960–1967 m. Los Angeles Lietuvių parapijos automobilių stovėjimo aikštelėje.

„Ta mano mama Alė Rūta buvo fenomenas“

Vijolė Arbas-Arbaitė apie motiną, išeivijos rašytoją **Alė Rūtą** – **Eleną Viktoriją Nakaitę-Arbačiauskiene-Arbienę** (1915–2011)

V Arbas JAV University of California, Berkeley yra įgijusi sociologijos magistro diplomą, vėliau Havajų universitete studijavusi verslo administravimą ir rinkodarą, 1990 m. kupina entuziazmo atvyko statyti naujosios Lietuvos, Kauno Vytauto Didžiojo universitete dėstė anglų kalbą. 1991 m. sausio mėn., sovietų kariuomenės agresijos Lietuvoje dienomis, Kauno televizijoje vertėjavo, pranešdama pasauliui apie pavojų vėl netekti laisvės; už indėlį į laisvės kovą 2013 m. apdovanota ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi. Liko gyventi Kaune, užsiima vertimais į anglų kalbą. Dalyvauja su paskaitomis motinai, rašytojai Alei Rūtai, ir tėvui, architektui Edmundui Arbačiauskui-Arbui, paminėti skirtuose vakaruose. Puiki pasakotoja. Rengiasi apie mamą išleisti prisiminimų knygą.

Įdomu, kad paauglystėje ir jaunystėje maištavusi prieš tėvų išpažįtamą tarnavimo Tėvynei ideologiją, subrendusi atvyko į atsikūrusią Lietuvą jos vykdyti.

Vijolė Arbaitė su mamyte, rašytoja Ale Rūta apie 1969–1970 m.

Jūsų pirmieji namų prisiminimai...

Aš gimiau Vokietijoje, labai mažame miestelyje Gohren, prie pat Bodensee ežero, kur iš Lietuvos buvo pasitraukę tėvai, vieną mėnesį iki karo pabaigos. Tėvai buvo jaunavedžiai. Tėvelis Vilniuje dirbo Kelių ministerijoje, gyveno nuomojamame bute. Vokiečių laikais tėvas dalyvavo pogrindyje (buvo vienas iš penkių vyriausiųjų „Kęstučio“ pasipriešinimo organizacijos štabo narių. Red.), atsakingas už tiekimą – kaip kažkokiu būdu pogrindžiui gauti kokių nors gėrybių. Vėliau žinomas kaip partizanų vadas Juozas Vitkus-Kazimieraitis (vokiečių okupacijos metais dirbo inžinieriumi, buvo Lietuvos fronto Vilniaus štabo narys, kūrė pagrindinę antinacinę bei antikomunistinę karinę „Kęstučio“ organizaciją. Red.) buvo sukūręs mažytes celes (grupeles), kuriose dalyvaudavo ne daugiau kaip po 3–4 žmones (jeigu vieną suima, kankina, gali išduoti daug draugų).

Veikė kažkokia slapta tarnyba, kuri dirbo vokiečiams, ir į ją savo žmones buvo infiltravę lietuviai pogrindininkai. Taip lietuviai žinodavo, kas bus suimama. Tame sąraše atsirado ir tėvelis. Jo darbovietėje jau buvo nušautas vienas lietuvis – atėjo vokiečiai ir nušovė – ir niekas nežinojo, kodėl. Netrukus po to ir tėvui buvo pasakyta: „Arbačiauskai, turi trauktis“. Jam davė vieną parą laiko. Dokumentai buvo paruošti. Lietuviai nenorėjo, kad suimtų – kai tardys, gali išduoti kitus. Jam išrašė komandiruotę į Austriją, į Vieną, kad jis ten neva stazuosis. Bet iš tiesų tai buvo bėgimas. Mama susipakavo daiktus, jai nebuvo net kada atsisveikinti su savo tėvais. Ir net dabar nesu tikra, ar jos tėvai buvo matę mano tėvą. Taip jie pasišalinio. Kaip ilgai jie pabuvo Vienoje, nežinau, ten tuo laiku buvo baisus bombardavimas, todėl iš Vienos jie išvažiavo į mažą kaimą Gohren, kur išsinuomojo kambarį. Tėvas važiuodavo traukiniu į Stuttgartą dirbti. Fabrike jis buvo inžinierius. Ten aš gimiau.

Ten šeima gyveno iki išvykimo į Ameriką?

Taip. Į Ameriką mes atvažiavome 1947 m. Man buvo 2,5 m., kai mes atvažiavom į Ameriką. Pirmiausia atvykome į Detroitą. Įdomios paralelės – vienoje savo paskaitoje sakiau, kad per Pirmąjį pasaulinį karą į Peterburgą, Rusiją, buvo pasitraukę mamos tėvai (jos tėvas buvo raštininkas ir dirbo geležinkelėje). Kai mamai buvo 2,5 m., jie grįžo į tėvo kaimą dabartiniame Anykščių r. O man buvo 2,5 m., kai atvažiavome į Ameriką.

Tuomet į Ameriką buvo įleidžiama pagal kvotas. Tėvas pamelavo, kad yra lenkas, – kadangi lenkų daugiau, tikėjosi greičiau pakliūti. O jis gimęs Žasluiuse, netoli lenkų okupuoto Vilniaus krašto. Amerikoje reikėjo turėti, kas už tave laiduoja, kad bėdos atveju šeimą išlaikytų ir remtų. Už mūsų šeimą, man atrodo, pasirašė mano mamos teta Veronika Smalsienė, jos tėvo sesuo. Pradžioje šimtmečio jie kartu gyveno Petrapilyje ir niekada į Lietuvą negrįžo. Ištekojo už savo krašto vyro ir atsidūrė Amerikoje. Jie ir pasirašė už mamos šeimą. Tiksliai vienas liūdnas dalykas – jie dirbo fabrikuose, buvo juodi darbininkai, bemoksliai, o tuo metu fabrikuose buvo aktyvus komunistinis judėjimas. Ir jie buvo komunistai. Jie manė, kad Stalinas buvo puikus, ji tėvams taip ir sakė: „Edmundai, prisipažink, ką tu ten padarei, turbūt nusikaltai Stalinui, kam gi reikia nuo jo bėgti?“ Žinoma, prasidėjo trintis. Nesutapo požiūriai. Taip jie išsiskyrė. Ar išsiskyrė geruoju, ar piktumu, nežinau. Tėvai tada nuomojosi kambariuką Detroito. Tėvas įstojo mokytis į Detroito Lawrence technologijos universitetą studijuoti architektūros. Mama mane prižiūrėdavo, o naktį eidavo į naktinę pamainą – į ligoninę plauti kūdikių buteliukų. Tai buvo minimalaus atlyginimo darbas.

Mano ankstyviausias prisiminimas – kaip aš žiūriu pro langą ir verkiu, nes išeina mamytė ir tėtukas. Aš buvau dar visai maža ir lieku viena. Jeigu neklystu, ateidavo tokia jauna lietuvė manęs prižiūrėti.

Taip jie vertėsi. Paskui tėvai nupirko namą pačiame Detroito. Mažą namuką; tais laikais buvo labai geros sąlygos pirkti. Namas tada gal nė 5 tūkst. dol. nekainavo. Man įstrigo, kad tuo metu paskolą imti buvo 3 proc. palūkanų. Baigęs mokslus tėvas įsidarbino architektu. Uždarbiavo dar mokindamasis, bet to aš nežinau. Tame nameliuke gimė mano brolis. Tada tėvas pirko sklypą ir pats statėsi namą, – gražų užmiestyje. Neseniai gavau seną laikraštį ir pamaciau tą namą; dabar jau jo nebėra, nugriautas prieš 10 ar 20 m. Toje vietoje pastatytas daug didesnis. Projektavo pats, projektas buvo originalus. Iš to straipsnio supratau, kad taip jis norėjo reklamuotis kaip architektas. Tai buvo jo pirmas kūrinys.

Mes ten gražiai gyvenom. Mama tuomet darbo neturėjo, dėstė šeštadieninėje mokykloje, tai buvo nemokamas darbas. Ji rašė ir prižiūrėjo vaikus. Turėjo didžiulį daržą, kaip Lietuvoje, augino daržoves ir uogas, sodino vaismedžius. Ten gyvendama gavo pirmąją premiją už romaną „Trumpa diena“. Tais pačiais metais gimė mano sesuo. Jau iš jos veido buvo matyti, kad ji pervargusi. Tada Michigano valstiją apėmė ekonominis sunkmetis, recesija, sustojo statybos, nebuvo darbo. Ši sritis pirmoji pajaučia sunkmetį. Tėvas išvažiavo į Kaliforniją, ten, Sacramente, pažinojo kažkokį lietuvių, susirado darbą. Mama pardavė namą ir mašina su trimis vaikais išvažiavo iš paskos, pati vairuodama. Su mumis važiavo ir Sofija Kudokienė su sūnum Jurgiu. Jie irgi kraustėsi į Kaliforniją, bet ne iš Michigano, o iš kitos vietos, gal Ohio...

Kiek Jums buvo metų, kai Jūs kraustėtės į Kaliforniją?

Man buvo 14. Detroito prabėgo keliolika metų – nuo visiškų skurdžių iki prašmatnaus architekto. Per tą laiką įvyko daug pasikeitimų, padidėjo šeima. Pusemetį pagyvenom Sacramente, samdytame bute. Ten mamai labai nepatiko – buvo labai mažai lietuvių. Buvo tik tėvo bičiulis architektas, kurio vardo nepamenu. Mama norėjo kur daugiau lietuvių. Jai tai buvo būtina. Ji – rašytoja. Tada jie atsikraustė į Los Angeles. Iš anksčiau buvom pažįstami su Brazilioniais. Jie mums išnuomojo savo namą, patys kėlėsi arčiau parapijos; matyt, kol pardavė, leido mums pagyventi. Tėvas per tą laiką nusipirko savo namą, kuriame buvo 4 butai; viename gyvenom, o kiti buvo nuomjami. Tai buvo pačiame Hollywoode. Aš lankiau Hollywood High School. Paskui Hollywoode namą jie pardavė ir pirko Santa Monicoje, tėvas tik verandą savo pristatė.

Ar Jums teko lankyti lietuvišką mokyklą?

Lankiau Detroito – šeštadieninė mokykla buvo šešerių metų. Mes visad namuose kalbėjom lietuviškai. Lankiau su Gintės Damušytės vyresne seserim. Taigi pažįstamų iš Detroito liko.

Sakoma, kad tris namų kertes lietuvių namų valdo moterys. Ar Jūsų šeimoje buvo taip pat?

Kai gyvenom Detroito užmiestyje, už namo

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

buvo sklypas, 2 akrai, gale buvo tankūs krūmynai. Kitoje pusėje jau augo ūkininkų kukurūzai. Tą krūmyną tėvas iškapojo ir padarė tokią arką. Viduryje pastatė medinį stalą. Vasarą mama ten eidavo rašyti. Man – visi darbai. Aš turėdavau prižiūrėti broliuką, sesutę, daržus ravėti, su mama virtuvėje dirbti – darbų duodavo labai daug. Ūkį ji tvarkė pati, bet nuolat ieškodavo laiko kūrybai. Be to, jie išvažiudavo į susitikimus su skaitytojais. Kai laimėjo premiją, ją visur kviesdavo. Tada ji tapo žinoma ir buvo visur kviečiama.

Kokia buvo Jūsų Mama – charakteris, pomėgiai, prisirišimai ir kt.? Ar ji turėjo draugių, ar mėgo viešumą? Ar keitėsi jos charakteris laikui bėgant.

Nelengvas klausimas. Atsimenu, kad ji man paskaitą atskaitė, kai buvau paauglė ar vėliau – kad man nereikia tų kompanijų. Kad reikia būti atsiskyrusiam, stebėti pasaulį lyg iš bokšto. Tuo metu aš maniau – ta mama vėl mane mokina, tik dabar aš tuos žodžius atsimenu ir manau, kad vienatvė gali būti tiesiog aukšinė, kai niekas tavęs netrukdo. Žinoma, jai rasti tos vienatvės būdavo sunku, tai gal ji šiek tiek ją ir idealizuodavo. Kai trys vaikai auga, rasti vienatvės sunku, nors tarp manęs ir sesės yra 10 m. skirtumas, bet kai ji nuo manęs dar nebuvo atsigavusi, jau vėl turėjo mažą. Vėlgi, kad jinai rašytoja. Žinoma, o rašytojams norisi populiarumo. Už rašymą ji nieko neuždirbdavo, tiesa, gavo keletą premijų. Bet nuvažiuoti į kokią parapiją, užlipti ant scenos ir pasirodyti, ką nors žmonėms paskaityti – jai buvo kaip atpildas. Jai norėjosi išeiti į žmones. Jai tai buvo svarbu. Rašytojas rašo, kad kiti skaitytų. Tuo atžvilgiu, galima sakyti, ji buvo ekstravertė. Veržėsi į žmones. Tai yra, ją kviesdavo, ir ji mielai sutikdavo.

Be to, kai jie gyveno Holywoode ir Santa Monicoje, pas juos visą laiką būdavo svečių. Bent taip man atrodė. Be to, ji turėjo labai daug visuomeninės veiklos. Ta mano mama Alė Rūta buvo fenomenas. Aš tikrai nesu tokia disciplinuota, darbšti kaip ji. Ji buvo be galo darbšti, kaip sakė ir filme – kiekvieną dieną rasdavo laiko rašyti. O aš vis laikiu tų stebuklingų laikų, kai galėsiu netrukdoma rašyti, kai nesirašo. Tada tik dirbi darbus, už kuriuos moka pinigus. O sau ką nors iš dūšios padaryti nebelieka laiko.

O jinai rašydavo iš dūšios?

Jos viskas buvo iš dūšios. Jeigu tau nemoka pinigų, tai tu tik iš dūšios ir rašai. Iš savo vidinės varomosios jėgos. Ne tik kad romanus, į tą patį „Draugą“ ji rašė visą gyvenimą, už ką jai irgi niekas nemokėjo. O juk buvo dar ir kiti lietuvių laikraščiai – „Darbininkas“, „Tėviškės žiburiai“, B. Brazdžionio „Lietuvių dienos“... Laikraščiai patys vos išsilaikydavo, todėl autoriai rašė iš įsitikinimo. Bet ji buvo ne viena tokia. Išskirtinė gal tik tu, kad dar augino tris vaikus.

Kai apsigyvenome Californijoje, Amerikos ekonomika jau buvo pasikeitusi, ir moteriai jau reikėjo dirbti. Nebeužteko vyro uždarbio. Šeštadieninėje mokykloje ji visada mokė – Detroite ir Los Angeles. Californijoje iš pradžių pas ją ateidavo konsultuotis universiteto studentai, kurie norėdavo studijuoti sanskritą. Jiems buvo pasakyta, kad reikia žinoti lietuvių kalbą. Už tai ji gaudavo nedidelius pinigus. Paskui ji buvo įsidarbinusi privačioje amerikiečių katalikų mokykloje. Mamos diplomo neužteko dirbti valstybinėse mokyklose – jai būtų reikėję gauti dar papildomą diplomą. Ji sakė – mokslų jai užtenka, ką ji gavo iš Lietuvos. Lietuvoje ji baigė Pedagoginį institutą Klaipėdoje ir Kauno Vytauto Didžiojo universitete studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. Be to, tai nebuvo jos tikslas. Jos tikslas buvo rašymas. Iš tiesų jos tikslas buvo skleisti Lietuvos kultūrą, kad nemirtų Lietuva.

Atsiminkite – visi šitie jų bičiuliai, ta karta – jie be galo graužėsi dėl Lietuvos. Jie gi jautėsi praradę savo tautą. Kodėl mūsų žmonės šiandien šito nejaučia, kodėl laukia, kad vėl ją praras? Išparduos, išmes į šiukšlyną ir tada graušis. Tiems, kurie su mama pasitraukė, tai buvo didžiausias pasaulyje pra-

radimas. Atsimenu iš pokalbių – jie buvo pasiryžę neleisti Lietuvai numirti. Ir viena dalis Lietuvos yra kultūra. Jie būtinai turėjo išlaikyti tą lietuvių kultūrą. Ir nesvarbu, kad tai sunku. Ir ne tiktai mama – ir tėvas.

Sakėte, pas jus būdavo svečių. Su kuo tėvai bendravo?

Los Angeles buvo Kultūros klubas. O gal tai buvo Rašytojų klubas? Aš buvau per jauna tokius dalykus gerai žinoti. Tas sambūris rinkdavosi gal kas mėnesį vis kito žmogaus namuose. Tada tas turėdavo visus vaišinti. Pirmiausia į galvą ateina Brazdžioniai, paskui buvo tokia Elena Tumienė (man vėliau koledže su ja teko bendradarbiauti, ji dėstė lyginamąją pasaulio literatūrą). Ji buvo gera mamos bičiulė. Buvo poetė Mikutienė (jeigu gerai prisimenu pavardę), Railos. O tėvas dar bendravo Lietuvos architektų ir inžinierių sambūryje. Jie ir parapijoje buvo veikėjai, kiekvieną šeštadienį – šeštadieninė mokykla. Kiekvieną sekmadienį – į bažnyčią. Po bažnyčios būda-

Vijolė Arbas.

Andriaus Elsbergo nuotr. iš V. Arbas archyvo

vo kokie nors su Lietuva susiję renginiai, kurių aš tuo laiku nekėsdavau. Tik vėliau sužinojau, kad vsada tarp jų būdavo saugumiečių (kai pradėjau gyventi Lietuvoje, taip man paaiškino vienas amerikietis JAV ambasadoje). KGB užverbuodavo, ir jie šnipinėdavo. Ir tik dabar aš supratau, kodėl nemėgau visų tų renginių. Aš esu jausmo žmogus, man tie susibūrimai keldavo blogą jausmą. Ir dabar ten tų saugumiečių sėdi, nemanykit.

Taigi tėvų visi savaitgaliai – šeštadieniai, sekmadieniai – buvo užimti su lietuviais. Tie visokie sambūriai, būreliai, organizacijos... bičiuliai Santa Monikoje buvo labiau pasiturintys. Kojeliai, Kudo-kai, architektas Mulokas. Dabar jų visi draugai jau yra amžinybėje. Kai atvažiuodavo svečių, ji visada pati ruošdavosi. Santa Monicoje nieko nebeįsileisdavo į virtuvę. Aš tiek turėjau dirbti, kai buvome Detroite, net Sacramente – ir virtuvėje kartu su mama, o Santa Monicoje nieko į virtuvę nebeįsileisdavo. Kažkas jai užėjo. Net pykdavo. Ji vienintelė plaudavo ir indus, niekam kitam neleido.

Ar ji buvo gera šeimnininkė, ar mėgdavo šeimnininkauti?

Ne, ir ji visada atsiprašinėdavo, kad pas ją nelabai skanu, kad ji rašytoja. Ji tuo beveik pasigirdavo, kad pas ją bus nelabai skanu, mat ji rašytoja... bet kitiems neleisdavo. Ji turėjo tokių įdomių savybių. Bet pas ją svečių būdavo nuolat. Aš su tėvais nebegyvenau nuo 18 metų, tik apsilankydavau. Pas mamą Kūčios būdavo lietuviškos – su šiaudais po staltiese, Kalėdos... Ir tada būtinai turėdavom važiuoti į parapiją.

Ji buvo tikinti?

Labai giliai tikinti. Kartais tokiems žmonėms būna daugiau nelaimių, bet čia kita – filosofinė tema. Ji buvo tikrai giliai tikinti katalikė, taip pat ir tėvas. Gal ne tiek, kiek motina, bet tik dėl vyriško santūrumo.

O jos charakteris keitėsi metams bėgant?

Jauna ji buvo romantikė. Visi sakė, kad ji buvo švelnus žmogus, švelnios dūšios. Mes ją sugadinom. Gyvenimo sunkumai keičia žmogų. Bet ką nors griežtai negalėčiau pasakyti – ji mano mamytė. Ji buvo pernelyg patikli, ją buvo lengva suklaidinti. Ji norėdavo patikėti, ją labai daug kartų išdavė draugės, kurias manė esant draugėmis. Ją yra daug kas išdavęs, ji labai dažnai dėl tokių dalykų verkdamo. Bet iki pat gyvenimo galo ji liko patikli.

Filme ji sako, kad kolegos rašytojai ją labai įskaudino, užsipuolę jos pirmąją poezijos knygą, ir ji daugiau neberašė poezijos.

Aš pastebėjau, kad kritika ją iš tiesų labai skaudindavo. Ir aš pati nemėgstu kritikos. Ji tam buvo labai jautri. Kaune yra tokia docentė Irena Ragaišienė, ji net parašė straipsnį apie tai, kaip vyrai lietuviai draskydavo moteris rašytojas, poetas. Jie nurašydavo – čia moteriška literatūra. Tik jie buvo žvaigždės. O ji paanalizavo, kad tos moterys turėjo savo pasaulio filosofiją ir pasaulėžiūrą, tik kitaip reikėsi. Ir dabar filme pamačiau, kad mama apie tą patį kalba. Paauglystėje ir jaunystėje nebuvo jautri mamos išgyvenimams, man ne tas rūpėjo.

Sakėte – aštuoniolikos išėjot iš namų. Mokyti?

Išėjau su griausmu. Revoliucija. Namie aš sau neturėjau laiko. Į mane niekas nekreipė dėmesio, ir aš buvau labai labai nelaimingas žmogus. Paauglys yra maištininkas. Ir ne tik išėjau... bet apsigyvenau su vyru be santuokos. Tuomet dar nebuvo tokios mados. Tai mamai buvo baisi tragedija. Aš dabar manau, kad ji pusei metų išstojo iš to Rašytojų klubo, tai čia aš buvau priežastis, nes ji prarado dukrą. Tuo metu praktiškai ji buvo mane praradusi. Žinoma, aš sugrįžau, bet tai buvo vėliau. Po poros metų. ...Mes visi buvom užsispyrę, kategoriški.

Ir Jūs turbūt esat meniško charakterio – nešama idėjų?

Tikriausiai. Bet aš gyvenau Amerikoje, o jie gyveno Lietuvoje, ir man tai buvo labai keista. Aš iš tiesų maniau, kad mano tėvai išprotėję. Aš nejuokauju. Nes jie gyveno kažkokioje neegzistuojančioje šalyje, apie ją visą laiką verkdamo. Nebuvo galo toms ašaroms. Aš tikrai nenorėjau visą laiką verkti. Aš nemėgau jų renginių ir tų visų verkiančių minėjimų apie Lietuvą. Tuo laiku bažnyčia man buvo neaktuali. Aš nenorėjau su jais turėti nieko bendra.

Tai turbūt buvo hipių laikai?

Visi mėgsta apibendrinti. Tai buvo apytikriai tie laikai, bet aš negalėjau pabūti hipe, nes gyvenau su labai senamadiškų pažiūrų vyru, nors jis vesti manęs nenorėjo. Ir aš nenorėjau. Iš tiesų aš gyvenau kaip namų šeimininkė. Pradėjau studijuoti, bet kai įstojau į Berkeley universitetą, jau buvo nebe hipių, bet maištininkų laikai. Mes gatvėse demonstruodavome, policija mus apšaudydavo, Ronaldas Reaganas iš sraigtasparnių mėtė ant mūsų ašarines dujas. Mes buvome revoliucionieriai. Pasisakėme prieš Vietnamo karą, už rasių lygybę. Jau artėjau prie bakalauro, kai prasidėjo feminisčių judėjimas. Gyvenau tikrai įdomiais laikais, kultūra Amerikoje keitėsi tikrai labai drastiškai, ir aš tame dalyvavau. Ir, žinoma, tėvai dėl to labai išgyveno.

Bet jie užmiršo, kai Lietuvoje Smetonos laikais jie irgi gatvėse žygiudavo su ateitininkais. Žinoma, jiems atrodė, kad tai darė su tikslu, o Amerikoje mes darėm tik išdykaudami. Taip vyksta trintis tarp kartų.

Iki kada mama intensyviai rašė?

Visą gyvenimą, kol neapako. Kada jau visiškai nematė, reikia paskaičiuoti: 1999 m., kai ji davė interviu filmui, dar neblogai reagavo. Matyt, apie 11 metų iki mirties ji jau visai nebeamatė. Tai buvo progresuojanti liga – nervo degeneracija. Nebuvo taip, kad ji vieną dieną apako, jos regėjimas menko palaipsniui. Ji dėl to labai išgyveno.

Nukelta į 8 psl.

AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ

Į BĖGANTĮ SMĖLĮ

Mėlynų lubinų
Mėlynų patalų
Skalsi vakarienė
Kas ateis į tą kvepiantį lauką?
Ir staiga –
Tarsi į mėlyną ekraną –
Oranžiniu gaisro kamuoliu
Įbėgo stirma!
Sustojo, apsidairė
Ir lėtai nubrido
Žaros vakarės apšviesta

1970

efoto.lt nuotr.

Nėra liūdnesnio vaizdo
Nei malūnų užtvankos apgriautos
Prie slenksčio senos girtos mėtos
Apsamanoję ir smėlėtos
Laukinės antys ploną liniją jau brėžia ir gageną
Ruduo šįkart dosnus ir tingiai lėtas
Lyg iš Ofelijos vainiko
rausvosios lelijos
Kvepia drėgnumu
Juodi vėžiai dugne Veiviržo
šiurkščiomis žnyplėmis skrebena
Ir šniokščia krintantis per užtvanką vanduo
Vaivorykštės spalvom staiga sužimba
Kai pasipriešina akmuo
Turbūt nėra graudesnio vaizdo
Nei malūnų užtvankos sugriautos

1971

Mėnuo stikle
Mėnuo danguj
Svajonių sūpynės
Upės take
Blankūs pjautuvo dvyniai
Stogo skardoj
Išbudinto paukščio aky

1979 spalio 13

Kambario kubas
Garsų neužrašytų
Minčių neišsakytų
Pasenusių baldų
Nuvalkiotų temų
Dulkėtų knygų
Suplėšytų lapų
Mašinėlės tratėjimo
Degančių lempų
Abuojų paveikslų
Aukštuotų rėmų
Kavos ir cigaretės kvapo –
Lyg spūsties valanda
Slegia mane.

Tik tikėjimas sodu
Vėl pražysiančiu sodu
Ir kregždžių lizdu po stogu
Guodžia mane.

1979

Tik vėjas ir smėlis
Tik vėjas ir smėlis
Ten užia ir čeža
Nei tako nei versmės
Nei prasmės
Čia kabintis ir augti
Bet gležnas stiebelis
Sukrovė žiedą
Šaknis suleidęs
Į bėgantį smėlį

1979 liepos 31

Dar neskuba ruduo, nors saulė blanksta
Į horizontą ritas vis anksčiau
Tušti lizdai erškėčių krūme
Ilga kelionė paukščių laukia
Ežioj voratinkliai rasoti
pastoję kelią nesitraukia
Ir gaila griauti naivias žabangas
Aguonos lysvėj tebesrūva. Net graudu
Kvapnus žirnelis dar į viršų rangos
Net nenujausdamas artėjančių šalnų...

Pakriko dangaus ciferblatas –
Rodyklės juda priešingom kryptim
Gegužy sninga, laukas baltas
O sausy sužaliavo maumedis. Atmink,
ir tavyje sutriko laikas. Tai ženklas
Kad tenai toli
Ledynų kalnai tarsi baltos meškos
Dar snaudžia, bet pabūs
ir mūsų žemę viltimi užtvindys

1988

* * *
Atsisveikinkim, sode!
Nesakau „Amžinai“
Tu žinai –
Po žiemos susitiksim
Užkūrę laužus
Iššukuosim sausą žolę
Ir nusimetę rūpesčius žiemos
Svarainio gėrimą ragausim prie kavos.
Susėsime verandoj
Muzikos klausytis
Gal Schumanno ant seno patefono
O gal Glenn Gouldo įkvėptos maldos

1995

* * *
Aukšti geležinkelio tiltai
Ir bėgiai skuba į naktį
Prie šalto turėklo
Priglaudžiu kaktą
Viskas primena jį
ir tą naktį, kai
pro traukinio langą veržėsi vėjas,
kedenės peleninė jo garbaną
ir džiovino man lūpas,
seniai nebučiuotas...
Dabar stoviu ant tilto
ir žiūriu iš aukštai
į nuskriejusią viltį...

2011, spalio

Aš pardaviau sodą
Ir kartais atrodo
Girdžiu kaip ten kerta medžius
Kaip šulinį plytom užverčia...
Ir nukabina medinius vartus
Išrautos obelys pargrius
kartu su antaniniais obuoliais,
kokių dabar su žiburiu nerasi...
Žinau, nuo žydinčių tamsių alyvų
Jau nebesvaigs pavasarį galva,
Laimingo žiedo nieks nebeieškos
Draugai verandoj nesėdės prie taurės vyno
Išnyks ir žemuogių pievelė už tvoros
Dabar ten abejingi batai mina ir nežino,
Kad takas veda prie eglyno,
Į slaptą viržių ir konvalijų gėlyną...

2012

* * *
Sapnuoju, kad verandoj
į molinį puodą
geltonas lelijas merkiu,
kad prie pamatų
atklydusios žibutės kalas,
kad lysvėje raudonosios aguonos
draugiškai praeiviui moja...
Ir kitą naktį vėl sapnuoju
kaip lietūs gaivina žolę
ir tokios šiltos tvenkias balos
Ir eglė vėjyje siūbuoja

2016

Antanas Mončys. Kryžiaus kelio stotys Šv. Marcelino bažnyčioje Lane. 1951–1952

Nauja Antano Mončio paroda V. Kasiulio muziejuje Vilniuje

2016 m. gruodžio 15 d. V. Kasiulio muziejuje atidaryta skulptoriaus modernisto Antano Mončio (1924–1993) ir jam artimų menininkų (Janas ir Joėlis Marteliai, Francis Turbilis) paroda, kurioje šį kartą rodoma skulptūra, tapyba, koliažai, piešiniai.

Parodoje eksponuojami kūriniai pasiskolinti iš trijų privačių Prancūzijos kolekcijų bei A. Mončio muziejaus Palangoje. Parodos atidaryme dalyvavo parodos kuratorius dr. Viktoras Liutkus, dailininko Antano Mončio sūnus Jeanas-Christophe'as Mončys, mecenato Francis Turbilio dukra Nathalie Turbil, Vytauto Kasiulio dailės muziejaus vadovė ir parodos koordinatore Ilona Mažeikienė. Prieš atidarymą dviejų akordeonistų grojama prancūziška muzika sukūrė trumpą, bet išimtiną paryžietišką atmosferą.

Parodos sumanymas – parodyti

Antano Mončio sūnus Jean-Christoph Mončys per parodos atidarymą Vilniuje.

T. Kapočiaus nuotr.

artimiausią Mončiui prancūziškąją meno aplinką, tuos dailininkus, kurie buvo artimi A. Mončio bičiuliai. Tai skulptoriai dvyniai Janas (Mončio

uošvis) ir Joėlis Marteliai bei architektas, dizaineris ir mecenatas Francisas Turbilis, su kuriuo lietuvių siejo ilgametė draugystė, bendros parodos,

artimas šeimų gyvenimas (Turbilis tapo Mončio pirmagimio Jeano Christophe'o krikštėviu). Artima šeimyninė aplinka, bendravimas, veikė lietuvių skulptoriaus kūrybinius sumanymus, skatino domėtis įvairiomis dailės sritimis.

Prancūziškoji aplinka Mončiui įdiegė svarbų meninės raiškos bruožą: vaizdų siurrealumą, improvizaciją. Tai ypač matyti akvarelėse, piešiniuose, koliažų kompozicijose. Daug piešinių ir akvarelių spindi fantazija, veidų ir figūrų perkūrimais, abstraktumo ir figūratyvumo deriniais. Koliažams dailininkas dažniausiai naudojo gofruotą kartoną, kurio faktūromis kūrė art deco stiliui artimų formų grakštumą. Pirmąkart Lietuvoje pristatomas ir „Didysis koliažas“ (1975). Išskirtiniu parodos akcentu tampa Lietuvoje nerodyti A. Mončio eskizai Kryžiaus keliui (1925), skirti Šv. Marcelio bažnyčiai Lane. Į meno albumus ir katalogus retai įtraukiami kūriniai leidžia geriau suprasti, kokių intencijų dailininkas turėjo perkeldamas Kristaus veido motyvus į akmenines stacijas.

Broliai Marteliai ir Francis Turbilis jam buvo artimiausi menininkai, kurie jam davė paskatų naujiems sumanymams. Būtent Turbilio padedamas lietuvis galėjo atsidėti pirmajam svarbiam savo darbui: skulptūroms „Šv. Juozapas“ ir „Kelių Madona“ bei stacijoms Šv. Marcelino bažnyčioje Lane (1951–1952). Architektas ir interjerų dizaineris tapo vienu uoliausių Mončio kūrinių pirkėjų, jo sode ir namo Lane interjere netrūko dailininko kūrinių, prancūzas padėdavo rengti parodas, o 1962, 1964 ir 1982 m. jiedu surengė bendras skulptūros ir tapybos parodas. Kartu su broliais Marteliais 1955–1957 m. Mončys dirbo atkuriant chimeras Meco katedrai (prisidėjo ir Marcas Chagalas).

Dailininko sūnus aktorius ir režisierius Jeanas-Christophe'as Mončys vaizdžiai pasakojo apie egzilio širdgėlą: „Egzilis – skausmas. Skauda dėl to, kad kažko trūksta, ilgiesi to, ko netekai. Svarstai, ar tai buvo teisingas sprendimas? Kojos mane nunešė į kitą kraštą, tai buvo išgyvenimo instinktas, atsidūriau toli nuo šeimos, nuo artimųjų, nuo visko, kas mane formavo. Ar vieną dieną atsiras viltis grįžti? Savo tėvynės ir pilietybės netekęs Antanas Mončys kalbėdavo nedaug. Visą giliai laikydavo savyje kaip tikras žemaitis, nepadėdavo ir kalbos barjeras. Jis nesipasakodavo apie savo jausmus, išlikdavo kuklus (kalbėti ir pasakoti jis pradėjo gyvenimo saulėlydyje, nustojęs kurti skulptūras), galima būtų jį įsivaizduoti kaip tylų, uždarą, intravertišką. Jam artimesnis buvo dialogas su materija, formos šokdinimas, erdvės prisijaukinimas. Atsiduoti savo kūnu ir siela kūrybos polėkiui – gyvenimiška etika, kitoks mąstymo ir bendravimo būdas”.

Įdomus A. Mončio biografijos tarpsnis, susijęs su su išvykimo iš Lietuvos. Gimęs 1921 m. birželio 8 d. Mončių kaime, čia baigė pradinę mokyklą, kuri buvo įsikūrusi viename jo tėvų namo gale. 1932 m. rudenį Antanas atvyko tęsti mokslus į Kretingos pranciškonų gimnaziją. A. Mončys, 1941-aisiais baigęs Kretingos pranciškonų gimnaziją, 1942 m. jis įstojo į Kauno universitetą studijuoti architektūrą ir čia mokėsi iki 1943-ųjų kovo, kai naciams nepavykus iš lietuvių vyrų sukurti SS legiono, universitetas buvo uždarytas.

A. Mončys Rodeno skulptūrų sode prie savo skulptūros „Pabudusi moteris“. 1961

Nukelta į 7 psl.

METŲ KNYGŲ RINKIMAI

ROLANDAS RASTAUSKAS • TREČIAS TOMAS

Rolandas Rastauskas (g. 1954) – poetas, eseistas, dramaturgas, vertėjas. 1978 m. VU baigė anglų kalbą ir literatūrą. 1978–1986 m. dirbo redaktoriumi Operos ir baleto teatre, dėstė VU. 1986 m. persikėlė į Klaipėdą, organizavo gatvės vaidinimus-performansus. Stažavosi Londono nacionaliniame, Edinburgo „The Traverse“ ir Skarboro teatruose. Klaipėdos universiteto docentas. Daugelio tarptautinių kultūros projektų ir konferencijų dalyvis, meno festivalių konsultantas. 1989–1990 m. – „Atgimimo“, 1993–2003 m. – „Lietuvos ryto“, 2003–2004 m. – „Akiračių“ (Čikaga), nuo 2005 m. – „Verslo klasės“ skiltininkas. Debiutavo eilėraščių knyga „Albumas“ (1987). Vėliau išleido eilėraščių rinkinius „Albumas“ (1987), „Tinginio raudos“ (1992), „Aktorius pasitraukia“ (1996), „Metimas“ (kartu su Arkadijumi Gotesmanu, 2006), pjesių rinkinį „Lenktynių aitvaras. Talmantas žuvėdra“ (1989). 2001 m. R. Rastauskui paskirta LR Kultūros ministerijos premija už geriausių metų kultūrinę publicistiką, 2006-aisiais – levos Simonaitytės premija bei Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto premija už geriausių 2005-ųjų metų knygą „Kitas pasaulis“. 2010 m. už eseistiką R. Rastauskui paskirta Lietuvos nacionalinė kultūros ir meno premija.

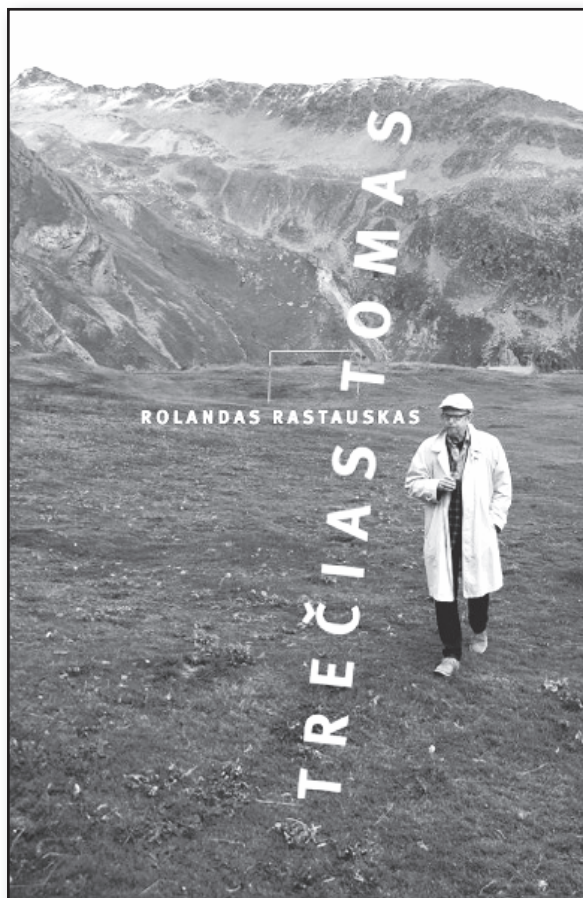
Rolandas Rastauskas.

Kauno diena nuotr.

Kaip mane nušovė
Šarūnui N.

Kraujuose pradedam ir kraujuose pabaigiam; skirtumas čia tas kad vieni žino jog kiekviena vakarienė gali būti paskutinė o kiti dar ne; tą vakarą vietą parinko instinktas; gastronomijos laimė; vietą tvarkė kažkoks italas pamėgęs mokytį tautą gražiai gyventi; bobų žurnaluose aiškino esą verslinybei prie veido netinka rankinė mūsiškai pederastkė; žodžiu kėlė lygį; pro knaipės langus bolavo gimnazija ponų vaikams į kurią kažkada manęs neįleido; dar toliau pastolių šeriais apžėlusi šalo bažnyčia; dabar galėjau abi jas lengvai nupirkti susodinti klasėj visus gyvų bičelių benkartus užverstųjų našlaičius; galėjau bet kuriam drožėjui užsakyti gimnastą altoriui arba atvežti iš kokio nors Luvro ar Žiemos rūmų zapasnykų; be vargo bliamba galėjau; toliau dešinėj kaip suokė mano skustukė studentė Miglutė gyveno jos vadovėlio poetė; vaikas juodu perlamutrinu nageliu parodė vos besilaukanti klasikės balkoną; tarp aguonų ir alijošių dėlioja sakė savo Egiptą miriau iš juoko; studentei buvau nupirkęs krokodilo odos miniaką; mėgau užstalei birbiant užlašinęs italo aliejaus padėti stačius pirštus ant sėdynės; išlinkti į tamprų jos anusą šnekant anapusine kunigėlių kalba; neslėpsiu buvau pamišęs; mano visi padargai visi organai nuolat tirtėjo trūkčiojo tvinko; tą vakarą kai mane nušovė sukviečiau tik artimiausius; visi suvažiavo kaip vienas visus ėmė dziorgas nes ruskiai negavo tavoro kurį iš briketų jau traukė muitinės žiurkės; judošių buvo tarp mūsų visi tai žinojom; vyrai rodė mergoms savo roleksus ronsonus ziperius; gyrės tenisu penisu mersais džipuliais; rodė implantus ir žvangė nelyg italiūgos; ir tada supratau kad tuoj mirsiu; užėjo toks dziorgas paskambyti Miglei prašyti kad padeklamuotų paklaust ar dar išgali be manęs savyje; bet šiltas auksi-

nis žaisliukas jau rodė žodį „Skambutis“ ir tavo balselis Miglele paprašė vienos minutės; raudamas lauk girdėjau alsavimą šlapią murkimą į ausį; mačiau judošių akis; jie galvojo: „Bliamba jis žino!"; sustojau ant kilimėlio prie laiptų mačiau tavo deivės langus; aukštai balkone sužibo rausva spingsulė it koks lazerinis degtukas; tarp agavų ir alijošių tarp agavų ir alijošių; ir tą pat akimirką gavau dvi kulkas į papus ir springdamas kraujo juka suspėjau ištartį: „Miglele visai kaip kiaulė..."; ir žvaigždės tarytum šratai įstrigo tinklainėj

Rolandas Rastauskas. *Trečias tomas*.
Esė ir kiti tekstai. – Vilnius, Apostrofa, 2015Asmenukė su
skaitytoja

...tebus gatvė, be abejo, Vytauto, kuria slenkant aifonas skaičiuoja slamos žingsnius čia pat paversdamas juos sukartais kilometrais, tebus šaligatvis pavėsingoje jos pusėje netoli „Dviejų brolių“ vitrinose su pusnuogiais manekenais dar tuštoką žuvėdrų skrodžiamą pajūrio rytą ir tebus ta ateinančioji priešais, ta nuo senųjų kapių judanti, o iš tiesų plaukianti Tiškevičiaus parko link, tebus kulniukų fandango be partnerio ir prasilenkiančių žvilgsnių – trasuojančių kulčių! – menamas brėžinys kontūriniame trupančios atminties žemėlapyje; o kai prasilenksite tiek, kad jos kūno neandrė, apvelta veik permatoma suknele, virs dar viena čia pat burnoje sukeliančia ir čia pat nuryjama maldele, mantrute ir panašiu mažybiniu šlamštu, neperaugančiu, laimė, į sakinio korseto suveržtus žodžius ir todėl apsaugančiu pasaulį nuo dar vieno šaltakraujiškų banalybių pliūpsnio, nuo dar vieno bandymo įveikti negailestingąją daktarą Živagą ar šarlataną Alchemiką; štai tada, kai pakaušiai matys geriau nei veidai, kai nugaros bers negirdimus, sniego gniūžtėmis ataidinčius sudiev, štai tada abiem ateis laikas gręžtis, bet ka-

dangi tas ore ką tik sumirgėjęs ir suplazdėjęs mirażas ilgu kaklu ir balerinos tiesumo nugara, primenantis tūkstančio nuotraukų, filmų, akvarelių, skulptūrų didmiesčių ir mažmiesčių kapinėse, muziejuose, galerijose, milijono piešinių, graviūrų ar atvirukų liūtį gūglę ir veidaknygės kloakose, štai tada išmuš net ne valanda, net ne minutė, o galvos akimirka, veido sekundė, uždraustos tobulybės stopkadras: aš jus skaitau! ...ji skaito mane – taip atsakys į tarsi logišką klausimą: mes kažkur matėmės? atėmės? mės? – nors sinchroniškas pasigrežimas, pakaušių ir nugarų signalas galvoms kalba pats už save – jaunystėj trys gepardo šuoliai, ir jūs pora – kaip toj empatiškoj „Empti“ dainoj: keturi milimetrai, keturi milimetrai, kurie dabar virtę septyniais saugiais metrais, bet vis tiek kažką tenka kalbėti, tad: toks išpūdis, kad matėmės jau ne kartą, tada jos tylus, veik išdidus: aš jus skaitau, ir daugybė šauktukų, trasuojančių tarp mūsų, daugybė aifono veidukų, žmogucių, ženkliukų, skutimosi peiliukais supjaustytų širducių: vyrai geriau nesuras! Vyrai suras; jie tam ir vyrai, kad surastų ir išspjautų kaip vyšnios kauliuką; o mes čia tam, kad juos užbrūkšniuotume ir anuliuotume bent tol, kol skaitote šitą pastraipą, puslapį, Viešpatie, knygą; aš juk ir gyvas tik tol, kol jūs skaitot mane; mes juk ir rašome tam, kad bent valandai ištrūktumėt iš virtuvės, iš vaikų kam-

Nukelta į 7 psl.

Atkelta iš 6 psl.

bario, nuo vėjaraupių ir mononukleozės, nuo cigarečių dukros kuprinėje, nuo patyčių sūnaus klasėje, kurios stingdo, išjungia, bloškia dvokiančių konteinerių dugnan, pačion apačių apačion, kad išsinertumėt iš kasdienybės gyvatės odos – iš lažo virti, adyti, skalbti, bet likti traukos objektu; mes tam ir rašom, nendrele, tuos muzikinius sveikinimus, tuos linkėjimus pasveikti; it kompiuterio pelė kalbos sūryje, it Edmonas Dantesas, būsimasis grafas Montekristas, Albos salos kalėjime graužiam, grėžiam ir rausiam tą netvarų tunelį, kuriuo jūsų vaizduotė persikeltų – ne, tik nevadinkit to pasaka – į ūkanotų krantinių, ūksmingų parkų ir saulėlydžio gaisais skrodžiamų įlankų pasaulį, kuriame nėra nei ligų, nei smurto – vien nuo žemės pakylėjantis gūsis, irgi savaip skausmingas, savaip aštrus, bet vis dėlto anapus sentimentalaus blizgesio ir; viliuosi, bevaisio santykių aiškinimosi prievolės – štai jūs einat kita Gedimino prospekto puse basa per lietu su mano tomeliu it kūdikiu ant sulenktos rankos alkūnės – po juo turbūt svarbūs biuro ar ministerijos dokumentai neperšlampamam ir neperšaukamam aplanke – ir tas literatūrinio provincijos Drakulėno sumeist-rautas iliuzijų karstelis jūsų rankose šviečia it kosmitų pasiūstas gyvas-ties matavimo prietaisas svarbiausiai diagnozei patvirtinti – skaitanti moteris gali viską! ...net nepajudindama kojos pirštelio ji gali vienu metu atsidurti skirtingose vietose, skirtinguose laikotarpiuose, kiekviename kurių nieko nelaukdama imtusi kurti svaigius planus ir verti keisčiausių perspektyvų vėrinius, nes tik skaitanti moteris turi vaizduotę, dėl kurios užkariavimo, tiksliau – užkūrimo ir grumiasi tarpusavyje geriausi nūdienos klaviatūrų maigytojai ir virtuozei – kaip bepavadinumei – inercijos ar įkvėpimo stumiami, motinos pieno įkalbėtos pareigos (vadui ir Tėvynei!) ar tiesiog ligi jų nelygioje kovoje su sunkiu lietuvišku žodžiu kritusiųjų atminimo įpareigoti; dėl jos vaizduotės – tai svarbus paradoksas – ligi šiol tebesigrumia ir geriausi praeities plunksnagraužiai, nes staiga naujai suskambės prelato Mačiulio posmelis ar Mariaus (dar ne Ivaškevičiaus!) Katiliškio sakiny s gali sukelti grandininę reakciją ir katapultuoti išma-

„Deguonies“ fotosesija Papėje, 2008. Gražina Jonušaitė, Remigijus Treigys, Rolandas Rastauskas

niją skaitytoją nesibaigiančių virsmų pasaulin! ... poetai paprastai dėkoja biografijos palydovėms: moterims ant ano kranto, ant debesų tilto, štai tose valtyse ir tose dienas it ofelijas plukdančiose vilnyse; dėkoja, žinoma, mamoms už besąlygišką net ir neišpažintų nuodėmių atleidimą ir išrišimą, už karštą vištienos sultinį ir obuoliais kimštą žąsį; rečiau – mūzoms, nes vargu bau yra jas regėję tiesiogiai; dar rečiau – žmonoms, nes jos it kokios veros nabokovos paprastai tvarko – dabar turbūt sakytume prodiusuoja – prozininkų gyvenimus ir karjeras, o poetai vis apeliuoja į „merginas“, „nepažįstamasias“, „sąrašo numerius“ palikdami savo ištikimąsias skaitytojas lietuje be skėčio, nes tikrasis skėtis, be abejo, – tai jų genialus eilėraštis, išsuntinėtas bučinių paštu keliolikai adresacių, kiekviena kurių šventai tiki esanti „ta vienintelė“, nors ilgainiui negailestingi literatūros istorikai atkapsto visai neišvaizdžią tetutę su kauptuku sodelyje, ir tais akiniuoliais netikėti nėra jokio pagrindo! ...septyni metai tarp mūsų niekada neištirps, jie tuoj ims augti ir ūdaugintis, nes Tau visiškai nebūtina žinoti mano įpročių ir įgeidžių, mano tinginio grafiko, mano senų meilužių jau-

nystės nuotraukų po dulkėtu stiklu ar neištrintų naktinių šaukinių aifone; galėčiau paprašyt asmenukės su Skaitytoja, bet kažkodėl tik suvapu: vis tiek kažkur esu jus sutikęs, ji žiūri nepatikliai, bet su meile, tą con amore ištatuiruočiau be gailėsčio po kaklu vietoj perlų vėrinio ir paprašyčiau to paties atgal; kažkodėl bijau žiūrėt jai į veidą, matau ten visas, kada nors išgirdusias mano keistus pasąžus, čia pat sudūžtančių ir vėl sukimbančių žodžių derinius, tą meloso erosą, teatleis man džiazio korifėjai, tuos keturis milimetrus, teatleis man saulės kliošai ir mė-

nulio kaliošai, jau nusigrėžiau pirmas, ji dar mindžikuoja, bet irgi tuoj eis, permatoma nendrė šviesos sraute, liauna liana debesų fone, ką tik prisipažinusi pajėgianti išismelkti į mano odą, į mano balsą, į mano sielą; taip, kol ji skaito mane, tol aš iš tiesų esu gyvas; aš jus skaitau! – o aš jums rašau – štai ko nespėjau pranešti, tad darau tai dabar; mano balsas popieriuje jūsų niekad nemes, nepaliks, nekamuos kaulydamas kasdienio ištikimybės patvirtinimo – miegokit sau su kitų autorių knygomis į sveikatą! ...tik nesaikyt to man; niekada!

Nauja Antano Mončio paroda

Atkelta iš 5 psl.

Grįžęs į tėviškę, A. Mončys, kad išvengtų priverčiamųjų darbų nacistinėje Vokietijoje, į kuriuos jaunimas buvo priverstinai gaudomas ir siunčiamas, dėdės S. Piktuižio partartas gauna raštininko vietą Kretingos policijos nuovadoje, kur registruoja gaunamus laiškus. Du kartus per mėnesį traukiniu vyksta į Kauną, iš kur policijos vadui A. Petrauskui parveža rezistencinių laikraščių, raginančių jaunimą nestoti į nacių kariuomenę.

Pats Antanas taip pat padėdavo žmonėms. Sužinojęs apie nacių valdžios rengiamas grūdų ar gyvulių atėmimo operacijas, apie tai perspėdavo žmones, taip pat apie jiems gresiantį pavojų pranešdavo ir ieškomiesiems. 1944 m. spalį, artėjant frontui, jis apsisprendė trauktis į Vakarų. Jis puikiai suprato, kad už tarnybą policijoje sovietinė valdžia jo nepasigailės, prisiminė ir 1941 metų represijas: žmonių trėmimus, dėdės suėmimą, kratas. Taip 1944 m. spalio 8 d. Antanas, dviračiu išvažiuoja Klaipėdos link, tolyn nuo gimtosios Žemaitijos.

Parodos kuratoriaus V. Liutkaus teigimu, „V. Kasiulio muziejuje surengta Antano Mončio, brolių Martelių ir Turbilio paroda yra šių menininkų kūrybos skirtingo laiko ir juos dominusių meninių idėjų sugretinimas, kuris pateiks nuorodas į ilgą skulptūros raidos tarpą, nuo XX a. 3-ojo dešimtmečio Art deco ir kubizmo stiliistikos iki 9-ojo dešimtmečio Mončio medinių „grandinių“ plastikos. Prancūziškoji aplinka padėjo lietuviui skulptoriui pajauti savo paties meninę prigimtį, plėtė interesus, stiprino savivoką. Toje aplinkoje dailininkas nenutolo nuo gimtųjų šaknų, subrandino originalų stilių ir laisvą, improvizuojančią kūrybos dvasią”. A. Mončys buvo universalus dailininkas: turėjo skulptoriaus, piešėjo, tapytojo, koliažų meistro, iliustratoriaus, taikomojo meno kūrėjo gabumus. Iki šiol mažai tyrinėti jo sukurti papuošalai, taikomoji skulptūra, keramika, vitražai.

Paroda, kuri veiks iki 2017 m. kovo 26 d., akivaizdžiai parodo, kad per ilgus emigracijos metus dailininkas neprarado gimtųjų šaknų, subrandino savo stilių ir laisvą kūrybos dvasią. Todėl jo darbai visada aktualūs ir įdomūs.

Parengė G. M.

Poetinis džiazas: Rolandas Rastauskas ir Arkadijus Gotesmanas

Alė Rūta

Atkelta iš 3 psl.

Skaitymas, rašymas buvo jos visas gyvenimas. Kol buvo gyvas tėvelis, jai garsiai skaitydavo laikraščius, knygas. Jie buvo labai graži pora. Jis prarado klausą, o ji – regėjimą. Jie vienas kitą papildė.

O gyvenime jie sutarė?

Oi, oi, oi... Tėvas buvo tikras lietuvis vyras. Jis buvo labai kategoriškas, staigus, staigiai užpykdavo. Bet jis buvo labai mylintis žmogus. Aš tikriausiai paveldėjau jo charakterį. ...Aš sakiau... ir kumščiu į stalą... O mama visą laiką aplinkui jį sukdavosi... Į Lietuvą jie kartu nekeliaudavo, važiuodavo atskirai. Jie buvo dvi žvaigždės. Vienas norėjo dėmesio – ir antras.

Kartu būnant jiems buvo per didelė trintis. Jie rado aukso vidurį. O į senatvę vis tiek vienas kitą parėmė. Kai mirė tėvas, mama labai labai pasikeitė, viskas suprastėjo... Nors ji visada sakydavo, kad nori būti viena... Aš jai buvau išnuomojusi Kaune 4 kambarių butą, paskambinau: mamyte, ar atvažiuosi į Lietuvą? Čia gyvena jos bičiulis Juozas Kojelis. Ji taip apsidžiaugė, taip norėjo. Tada jai jau buvo blogai su akimis. Į Lietuvą ją būtų lydėjęs mano sūnus Kimo, viena ji jau negalėjo niekur judėti. Mes viską buvome suplanavę, bet paskui ją atkalbėjo artimieji... Ir ji nebeatvažiavo į Lietuvą. Jai tikrai reikėjo gyventi Lietuvoje, kur ją žmonės gerbė. Čia ji būtų buvusi žvaigždė iki paskutinių dienų. Taip jau išėjo.

Kultūros kronika

Gruodžio 12 d. Lietuvos ambasadoje Paryžiuje buvo surengtas Rolando Rastausko esė rinktinės „Trečias tomas“ pristatymas bei diskusija su autoriaumi. Trečioji Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato Rolando Rastausko esė rinktinė „Trečias tomas“ užbaigia trilogiją, pradėtą knygomis „Kitas pasaulis“ (2005) ir „Privati teritorija“ (2009). Tai vienas iš geriausių Lietuvos eseistų, kurio kūryba pasižymi švelnia ironija ir lengvu grotesku. Autorius pastebi, kad paskutinėje trilogijos knygoje yra šiek tiek daugiau nei įprastai fikcijų, todėl ne viską reikia priimti, kaip gryną tiesą. Nepakartojama socialinė tikrovė persipina su Rolando Rastausko asmeninės biografijos momentais. Knygoje atskleista praeitis siejama su kelionėmis, sutiktais žmonėmis nuo Transilvanijos iki Provanso.

Lietuvos nacionalinio dramos teatro spektaklis – Thomaso Bernhardo „Didvyrių aikštė“ (rež. Krystianas Lupa) pristatytas viename garsiausių pasaulyje meno festivalių, Paryžiaus rudens festivalyje „Festival d’Automne“. Rugsėjo 7 d. – gruodžio 31 d. vykęs Paryžiaus Rudens festivalis – jubiliejinis, 45-asis, jame pristatyti įdomiausi šiuolaikinio šokio, teatro, muzikos, kino ir vizualaus meno kūriniai. Thomaso Bernhardo pjesė „Didvyrių aikštė“ lietuvių aktorių suvaidinta net šešis kartus, o bilietai į visus spektaklius buvo išparduoti prieš kelis mėnesius. Spektaklio trupėje vaidina aktoriai Eglė Gabrėnaitė, Valentinas Masalskis, Eglė Mikulionytė, Viktorija Kuodytė, Rasa Samuolytė, Toma Vaškevičiūtė, Doloresa Kazragytė, Neringa Bulotaitė, Vytautas Rumšas, Povilas Budrys, Arūnas Sakalauskas, nustebinę ne tik Lenkijos (Krokuvos ir Varšuvos), bet ir Kinijos (Tiandzino ir Harbino) žiūrovus.

Kuriant filmą apie Alė Rūtą režisierius pasakojo, kad į Jos darbo kabinetą jam negalima buvo įžengti. Ar tai buvo taikoma ir šeimos nariams?

Ji neleisdavo, bet mes ir neidavome, nes tai žinojom. Mes neidavom už jos stalo. Tai buvo jos erdvė. Atsimenu, ant jos darbo stalo, dešinėje pusėje, stovėdavo telefono aparatas. Kai ji dirbdavo, jai būdavo patogu pakelti ragelį. O tėvas jau neprigirdėdavo, tai ji turėdavo atsiliepti. Ji iš tos savo pozicijos girdėdavo durų skambutį ir matydavo, kas įeina.

Kartą tėvas priėjo prie telefono pasiskambinti ir kažką padėjo ant jos darbo stalo. Ir pakalbėjęs paliko. Oi, oi, oi, koks karas kilo... ji nemėgo, kad sve-tima dulkelė į jos erdvę įsibrautų... Jis išsiveidė: tu niekam laisvės neduodi... Mes žinojom, kad ant mamos darbo stalo nieko negalima nei palikti, nei pakęisti, nei dulkių nušluostyti, nei ką pajudinti. Tai buvo šventa vieta.

Kada ir kaip Jūsų Mama rašydavo? Kaip gimdavo jos kūriniai? Ar šeimos nariai žinodavo apie jos idėjas, ar ji dalindavosi jomis, ar ji kankindavosi kurdama? Ar viską gniauždavo savyje?

Ji niekada su niekuo iš mūsų nesidalindavo. Kas rašo, žino – jeigu pradedi pasakoti, nieko paskui neišeina. Aš turbūt irgi klaidą darau, kad jums pasakoju. Rašydama ji labai įsijausdavo. Ir nuolat verkdamo. Kai aš buvau paauglė, aš to tiesiog nepakęsdavau – ji verkdamo ir verkdamo, ir niekad nežinojai, dėl ko. Pati jaučiausi ir kalta, ir pikta: nieko aš čia nepadariau, o tu verki ir verki. Tai būdavo, kai aš dar gyvenau namuose. Tik dabar, jau labai subrendusi, supratau, kad ji taip išgyvendavo tuos savo romanus, įsijausdavo į charakterius, kuriuos kurdamo. Augdama to aš nesupratau.

Ar jos tekstas guldavo iš karto, ar ji perrašinėdavo daug kartų?

Jos būdavo daug juodraščių. Pirmiausia ji rašydavo ranka. Parašiusi galėdavo pabraukti, pridėti, išimti. Po to rašydavo mašinėle. Kompiuteriu ji rašyti nepradėjo. Kažkas į galą gyvenimo jai buvo padovanojęs kompiuterį, bet jau buvo per vėlu persiorientuoti. Perrašiusi mašinėle ji dar taisydavo ir vėl spausdindavo... Savo juodraščius perrašydavo tikrai ne vieną ir ne du kartus. Spėčiau – ne mažiau kaip 3–4 kartus.

Ar ji skatino rašyti savo vaikus?

Mane ragino. Bet ką liepdavo tėvai, aš nedariau. Toks mano charakteris.

Ar ji pati vertino savo kūrybą?

Aš manau... kai žmogus šitiek dirba, kiek jinai, turėjo būti įsitikinusi, kad vykdo Dievo valią. Kitaip net neišivaizduoju. Kai kurie jos kūriniai nėra labai geri. Tiek, kiek ji yra parašiusi, negali būti viskas tobula. Kai aš išėjau iš namų, ji parašė romaną „Vieniši pasauliui“. Turbūt jai per daug širdį skaudėjo, nes romanas tikrai išėjo prastas. Žiūriu, ir filme ji jo nepamini.

Kokius lietuvių rašytojus pati vertino? Su kuriais bendravo?

Ji turbūt skaitė kiek tik galėjo, lietuvių rašytojus ji labai vertino. Tai jos draugai, bičiuliai – Vytautas Alantas, Jurgis Gliuoda, Bronys Raila, Bernardas Brazdžionis, Birutė Pūkelevičiūtė... Pūkelevičiūtė ją irgi buvo kažkaip labai užgavusi. Turėjo būti jos labai gera draugė, bet kažkas įvyko... Dabar abidvi amžiną atilsį aiškinasi. Ir iš Lietuvos kiek įmanoma gaudavo kny-

gų, ji susikrovė didžiulę biblioteką. Ką labiausiai vertino, reiktų sekti jos recenzijas, ji nuolat jas rašė. Augdama aš nesigilinau, buvau maištininkė ir ne labai domėjausi. O dabar, kai atėjo jos šimtmetis, pradėjau vėl skaityti jos knygas. Aš esu skaičiusi, kai buvau paauglė, bet, žinoma, jos manęs neveikė. Dabar man atsiveria visai kiti dalykai.

Ji norėdavo, kad vaikai jos knygas skaitytų?

Tai buvo privaloma. Ne kad norėjai, bet kad turėjai perskaityti. Ji juk buvo griežta, – reikėjo lankyti šeštadieninę mokyklą, grįžus po dvi lietuviškas knygas perskaityti... Gaudavome bausmių, jeigu neatlikdavome namų darbų.

Ar bendravo su sovietinėje Lietuvoje likusiais rašytojais, ar sekė jų kūrybą?

Taip, bet aš dabar negaliu pasakyti su kuo. Gal aš jau buvau išėjusi iš namų ir visko smulkiai nežinau.

Ar Jūsų šeima palaikė ryšius su giminėmis Lietuvoje?

Palaikė, rašė laiškus ir siuntė siuntinius. Mamos du broliai pasitraukė į Vakarus, atvažiavo į Ameriką. Lietuvoje liko sesuo ir brolis bei tėvai. Jos mama mirė, kai man buvo 8 metai. Iš nuotraukos ji atrodė kaip kankinė. Ji mirė astma, o man atrodė, kad ji mirė badu. O mano tėvas į Ameriką iškeliavo vienintelis. Turėjo 4 seris ir brolių. Tėvai gyveno Žasliuose.

Mama filme sako, kad Jūsų šeima, kol augo vaikai, vertėsi sunkiai. Ar vaikai tą pastebėdavo? Ar Jums ko nors trūko?

Aš labiausiai tai jaučiau. Filme ji sako – mes vaikus išmokslinom. Gimnaziją taip, bet universitetą aš baigiau imdama paskolas pati, ne tėvų pagalba. O brolis ir sesuo net katalikų vidurines mokyklas lankė privačias, jiems pinigų tėvai išleido daug. Aš buvau vyriausia, man reikėjo sukstis savaip. Ir mano sūnus Kimo universitetą baigė savo jėgomis, aš tuomet gyvenau Lietuvoje, čia algos buvo tokios menkos, kad negalėjau jam padėti. Taigi mes patys išsimokslinom. Tėvas ne kartą keitė darbovietę, paskui jis pradėjo savo verslą, atsidarė savo įstaigą. Buvo sunku. Mama turėjo eiti dirbti. Ir ji jau dirbo nebe katalikų mokyklose, o išėjo į universalines parduotuves. Ten ji dirbo daug metų. Dirbo pilną darbo dieną, apmokėjimas buvo minimalus, bet ji gaudavo kitų priedų – sveikatos draudimą ir kt. Jai pasidarė dar sunkiau.

O knygą apie B. Brazdžionį ji rašė dėl to, kad jautė jam sentimentų?

Tai buvo vienas jos geriausių draugų. Jie labai dažnai kalbėdavosi, dalindavosi mintimis, svečiuodavosi vienas pas kitą. Juos jungė Kultūros klubas. Kad būtų buvę meiluziai – tikriausiai ne. Juk ji buvo giliai tikinti. O laukė savojo ji ilgai. Ištekėjo 28-erių. Tai nebuvo pirmoji jos meilė. Ji turėjo kitą meilę, jisai ją mylėjo, bet ji nenorėjo tekėti, jis buvo kaimo bernelis. Kai susipažino su tėvu, buvo aistringa meilė. Jie netyčia susitikdavo dar Kaune, bet vedė jau Vilniuje. Susituokė Šv. Jonų bažnyčioje. Mes specialiai tėvą laidojome Šv. Jonų bažnyčioje, kur jie tuokėsi. Ir ji turėjo būti palaidota Lietuvoje, bet jos nepalaidojo. Vyras, brolis guli Antakalnyje, ir jai čia vieta.

Dėkojame už įdomų pasakojimą.

Kalbėjosi Audronė V. Škiudaitė